

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Projektowanie kręgu odbiorców i procesu lektury w pasywnym tryptyku Augustyna Rakiewicza

Author: Anna Malińska

Citation style: Malińska Anna. (2015). Projektowanie kręgu odbiorców i procesu lektury w pasywnym tryptyku Augustyna Rakiewicza. W: M. Jarczykowa, B. Mazurkova, M. Marcinkowska-Malara (red.), "Wypowiedzi zalecające w książce dawnej i współczesnej" (S. 157-168). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Anna Malińska
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Projektowanie kręgu odbiorców i procesu lektury w pasywnym tryptyku Augustyna Rakiewicza

O Augustynie Rakiewiczu zachowało się stosunkowo niewiele wiadomości¹. Należał do zakonu dominikanów w Wilnie i przebywał w klasztorze w Choroszczu². Studia w kraju i w Rzymie zwieńczył doktoratem z teologii w roku 1693. Był wykładowcą w szkołach powiatu trockiego i słonimskiego w Poporciach i w Dereczynie³. Ponadto jako członek moderatorium oraz zastępca regensa (odpowiednik wicedyrektora) wchodził w skład kierownictwa Studium Generalnego w Wilnie⁴.

¹ Poświęconą Rakiewiczowi zwięzłą notę biograficzną podaje Robert ŚWIĘTOCHOWSKI: *Szkolnictwo teologiczne dominikanów*. W: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. T. 2: *Od odrodzenia do oświecenia*. Cz. 2: *Teologia neoscholastyczna i jej rozwój w akademiach i szkołach zakonnych*. Red. M. RECHOWICZ. Lublin 1975, s. 276.

² Wspomina o tym sam Augustyn RAKIEWICZ w *Przedmowie do Jaśnie Wielmożnej Jejmości Pani Wojewodziny Podlaskiej*, dziękując Konstancji Branickiej za hojność dla klasztoru (*Snopek mirry gorzkiej męki Jezusowej i Jego Matki Najświętszej Panny serdecznych boleści, w pięciu kazaniach, według pięciu tajemnic bolesnych różańcowych zebrany*. Supraśl 1712, k. [2]r; dalej: SMG wraz z lokalizacją). Fakt ten potwierdza Maria CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK: *Ponowne uruchomienie i rozkwit drukarni „w puszczy od wsiów i miasteczek oddalonej” (1708–1730)*. W: *EADEM: Dziedzictwo Unii Brzeskiej. Z dziejów oficyny wydawniczej OO. Bazylianów w Supraślu (1695–1803)*. Białystok 2007, s. 17.

³ Zarys historii klasztorów w Choroszczu, Dereczynie i Poporciach zawarty jest w publikacji: *Wiadomości o dominikanach prowincji litewskiej*. Cz. 1. Zebrał WOŁYŃIAK [J.M. GRZYCKI]. Poprzedził przedmową [J.] WORONIECKI. Kraków 1917, s. 73–83, 177–181. Brak tu jednak informacji o Augustynie Rakiewiczu.

⁴ Por. R. ŚWIĘTOCHOWSKI: *Szkolnictwo teologiczne dominikanów...*, s. 276; J. FLAGA: *Formacja i kształcenie duchowieństwa zakonnego w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*. Lublin 1998, s. 74–74.

Trzy zbiory modlitw, kazań i przykładów pobożnych jego autorstwa wyszły spod prasy drukarskiej ojców bazylianów w Supraślu w momencie ważnym dla tej oficyny. Ponowne jej uruchomienie, po kilku latach starań, opat klasztoru supraskiego Leon Kiszka⁵ zainicjował tymi właśnie drukami pasyjnymi. W roku 1711 w supraskiej oficynie wydano dwa współoprawne zbiory Augustyna Rakiewicza, zadedykowane wojewodziance podlaskiej Konstancji Branickiej: *Zapach mirrowego snopka, to jest Modlitwy nabożne o Męce Pańskiej i o boleściach N. Panny...* oraz *Garści mirrowego snopka, to jest przykłady pobożne, zachęcające do rozmyślenia Męki Pańskiej i boleści żalosnej Matki Najświętszej Panny Maryi...*⁶. Rok później drukiem ukazał się dopełniający je, wspomniany już, zbiór kazań z dedykacją dla matki Konstancji – Katarzyny z Sapiehów Branickiej: *Snopek mirry gorzkiej Męki Jezusowej i Jego Matki Najświętszej Panny serdecznych boleści...*⁷. Obie edycje wyposażone są w stemmaty z rodowymi herbami adresatek (Gryf i Lis), dedykacyjne przedmowy opatrzone imiennymi inskrypcjami adresowymi oraz teksty skierowane *Do łaskawego Czytelnika*.

Powiązania między trzema wymienionymi zbiorami widoczne są w ukształtowaniu druków oraz w ich tematyce. Karty tytułowe ozdobiono tą samą ramką drzeworytową z atrybutami Męki Pańskiej, a pasyjny charakter tryptyku zapowiada użyte w formułach tytułowych metaforyczne wyrażenie „snopek mirry”, dookreślone jednoznacznymi wyjaśnieniami, że dotyczą one Pasji. Pod względem kompozycyjnym autor nawiązuje do struktury pięciu tajemnic bolesnych modlitwy różańcowej, popularyzowanej przez jego macierzysty zakon.

⁵ M. CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK: *Oficina supraska 1695–1803. Dzieje i publikacje unickiej drukarni ojców bazylianów*. Warszawa 1993, s. 36–37.

⁶ A. RAKIEWICZ: *Zapach mirrowego snopka, to jest Modlitwy nabożne o Męce Pańskiej i o boleściach N. Panny według różańcowych bolesnych tajemnic pięciu; Garści mirrowego snopka, to jest przykłady pobożne, zachęcające do rozmyślenia Męki Pańskiej i boleści żalosnej Matki Najświętszej Panny Maryi zebrane i na dziesięć dni rozłożone*. Supraśl 1711 (dalej: ZMS wraz z lokalizacją). Przy pierwszym z wymienionych zbiorów Karol ESTREICHER notuje rok wydania – 1717 (*Bibliografia polska*. Cz. 3. T. 15 (26). Wyd. S. ESTREICHER. Kraków 1915, s. 117–118). Według Marii PIDŁYPCZAK (*Nieznane Estreicherom druki bazylikańskie w zbiorach Biblioteki Ossolineum*. „Roczniki Biblioteczne” 1979, T. 23, z. 2, s. 308), prawdopodobnie mylnie odczytano datę, ponieważ w chronologicznej części tego kompendium druk widnieje pod rokiem 1711 (K. ESTREICHER: *Bibliografia polska*. Cz. 2. T. 2 (9). Kraków 1888, s. 40).

⁷ W edycji tej zamieszczone zostały (k. 3r–[4]r) aż cztery różne zaświadczenia przedstawicieli władz duchownych w sprawie religijnych zbiorów Rakiewicza. Z łacińskiej aprobacji „ordynaryjnej”, datowanej 14 lipca 1710 roku, wynika, że już wtedy wszystkie trzy dzieła były gotowe i razem poddane zostały ocenie cenzorskiej w celu wydania opinii w sprawie ich druku. Kolejna zgoda na druk, potwierdzona przez biskupa Wilna Constantinususa, czyli Konstantego Kazimierza Brzostowskiego (zob. K. Hoszowski: *Obraz życia i zasług opatów mogiłskich*. Kraków 1867, s. 129–130), pochodzi z 10 marca 1711 roku. Następne dwie to cenzura teologiczna z datą 20 maja 1711 roku oraz ostateczne pozwolenie na druk, wydane niecałe dwa miesiące później (10 lipca 1711 roku).

Z autorskiej przedmowy *Do łaskawego Czytelnika*, zamieszczonej w edycji z 1712 roku, wynika, że zbiór, który powstał jako pierwszy, został opublikowany najpóźniej. O takiej kolejności dzieł Augustyn Rakiewicz pisze również w dalszej części wstępnego tekstu, zaznaczając, że pierwotnie wszystkie trzy miały ukazać się razem, w jednej oprawie:

Te trzy księgi, ile ze dwóch pośledniejszych tytuły ściągają się do pierwszej i o jednejże materyej zawierają pracę, umyśliłem był za jedno złączyć i w jednej koopercie (*sic!*) kazać oprawować.

A. Rakiewicz: *Do łaskawego Czytelnika*, SMG, k. [4]v

W przedmowie do wydanych rok wcześniej dwóch pasywnych zbiorów Augustyn Rakiewicz tłumaczy zmianę porządku drukowania tych religijnych dzieł. Wskazuje ponadto, że zawarte w tytułach metafory zbudowane zostały na podstawie ostatniej części tryptyku. A zatem trzy zbiory pierwotnie miały tworzyć jedno dzieło. Autor tak wyjaśnia powód rezygnacji z owego zamysłu, a także zdradza, że usunął część pierwotnego tekstu, a resztę nieco zmienił:

Tu wiedz, łaskawy Czytelniku, że te modlitwy z kazań moich w pomienionej ksiązce *Snopek mirry gorzkiej* zawartych wyczerpnąłem umyślnie i nieco odmieniwszy, osobiłwie kazałem wydrukować, dlatego aby wygodniej i pożyteczniej było, nie szukając onych w kazaniach, modlić się, gdyż tam te modlitwy są rozproszone po różnych tajemnicach Męki Pańskiej.

A. Rakiewicz: *Do łaskawego Czytelnika*, ZMS, k. [4]v

Zmiana pierwotnej koncepcji pasywnego dzieła wiązała się z wyodrębnieniem zbiorów obejmujących jednorodne pod względem formalnym teksty użytkowe: modlitwy, egzemplia składające do pobożnych rozmyślań oraz kazania. Równocześnie jednak Rakiewicz połączył swoją decyzję z potrzebami użytkowników pasywnych zbiorów. Zaakcentował bowiem fakt, iż modyfikacja pierwotnego zamysłu przede wszystkim motywowana była wygodą przyszłych odbiorców. Co więcej, zwrócił również uwagę na zróżnicowanie owych potrzeb w przypadku kobiet i mężczyzn. Tym samym projektował czytelnicze kręgi dla poszczególnych zbiorów:

a to dla nabożnej płci białej, która się raczej tak w domu, jako i w kościele rada barziej bawi modlitwami i medytacyjami niż czytaniem kazań. Przeto dla niej odłączyłem modlitwy i medytacje, a dla kaznodziejów i płci męskiej nabożnych osób naznaczyłem kazania, tak jednak wszystkim radzę, aby o wszystkie trzy księgi, ile do nabożeństwa zachęające, postarali się pilno.

A. Rakiewicz: *Do łaskawego Czytelnika*, SMG, k. [4]v

Zakładany przez pisarza podział użytkowników tryptyku na czytelników (kaznodziejów i pobożnych mężczyzn) oraz pobożne czytelniczki wydaje się oryginalnym zamysłem. Uważna lektura choćby końcowej części przytoczonego fragmentu przedmowy przeczy jednak zapewnieniom autora. Ostatecznie radzi on bowiem „wszystkim”, aby szybko postarali się o „wszystkie trzy księgi”. Poza tym, skoro trzeci zbiór pisarz przeznaczył dla mężczyzn, to można by się zastanawiać, dlaczego zadedykował go Katarzynie Branickiej. Ponadto gdyby Augustyn Rakiewicz oddzielił dwa pierwsze zbiory wyłącznie z myślą o potrzebach i zainteresowaniach pobożnych kobiet, to w wypowiedzi wstępnej do tej edycji, w partiach skierowanych do odbiorców użyłby form rodzaju żeńskiego. Tymczasem w zakończeniu przedmowy *Do łaskawego Czytelnika* (ale również dalej, w samym tekście) stosuje konsekwentnie formy rodzaju męskiego:

Zatem bądź zdrów i nabożny [...], mając nadzieję, że przez przyczynę Bolesnej Maryjej Panny i przez Mękę Jezusa Pana będziesz zbawiony, czego uprzejmie z serca mego życzę.

A. Rakiewicz: *Do łaskawego Czytelnika*, ZMS, k. [4]v

Wyjaśnienia dominikanina, motywujące decyzję o rozdzieleniu poszczególnych części tryptyku zróżnicowanymi potrzebami wskazanych grup czytelniczych, miały zatem inne uwarunkowania. Być może autor starał się zapewnić tym drukom pasywnym żywsze zainteresowanie odbiorców, przekładające się na większą sprzedaż. Skoro właściwym dziełem miał być *Snopek mirry gorzkiej...*, to opublikowane wcześniej dwa zbiory stanowiły naturalną jego zapowiedź. Nie był to bowiem właściwy „snopek”, lecz (jak metaforycznie ujął to autor) tylko jego „zapach” oraz wybrane „garści”, czyli wybór modlitw i przykładów wyjętych z kazań poszerzonych o inne, które nie zmieściły się w *Snopku mirry gorzkiej...*

Augustyn Rakiewicz myślał o swoich tekstach nie tylko na etapie ich tworzenia, lecz także miał głęboką świadomość znaczenia odpowiedniej rekomendacji wydanych dzieł. Świadczy o tym zawarta we wcześniejszym tomiku zapowiedź publikacji ostatniej części pasywnego tryptyku. W przedmowie *Do łaskawego Czytelnika* w edycji z 1712 roku autor raz jeszcze zachęca do lektury swoich dzieł. Podkreśla trud włożony w ich powstanie oraz duchowe pożytki, jakie przyniosą one czytelnikom:

Zażywajże zdrów, łaskawy Czytelniku, mojej jakiegokolwiek pracy na zbawienie twojej duszy [...].

A. Rakiewicz: *Do łaskawego Czytelnika*, SMG, k. [4]v

W załączonej do tego zbioru *Przedmowie do Jaśnie Wielmożnej Jejmości Pani Wojewodziny Podlaskiej* Augustyn Rakiewicz uzasadnia wybór podjętego w dru-

kach tematu Męki Pańskiej, odpowiadającego pobożności adresatki. Wskazując duchowe korzyści wynikające z rozważania Pasji, wspiera swoje zapewnienia autorytetem Biblii oraz błogosławionych, którzy darzeni są szacunkiem w społeczności Kościoła: Alberta Wielkiego i Bernarda de Busto. Wiarygodność argumentów buduje podwójny język cytacji: polski i łaciński. Pierwszy podkreśla wagę rozmyślania o Męce Chrystusa, wielokrotnie przewyższającego znaczenie różnych form ascezy:

O tym tak nasz błogosławiony Albert Wielki, biskup ratyzboński, powiedział: że proste rozmyślanie albo wspomnienie Męki Pańskiej i boleści serdecznych Jego Matki większej ceny i wagi jest u P[ana] Boga, niżeliby kto co dzień przez cały rok o chlebie i o wodzie pościł albo co tydzień aż do krwi wylania siekł dyscypliną swoje ciało, albo co dzień przez rok całego psalterza sto pięćdziesiąt odmawiał psalmów.

A. Rakiewicz: *Przedmowa do... Wojewodziny Podlaskiej*, SMG, k. [2]r

Wspierając swoją wypowiedź autorytetem biskupa ratyzbońskiego, dominikanin przekonywał zatem, że lektura pasyjnego dzieła przyniesie wiernym większe korzyści duchowe niż odprawianie długich i uciążliwych praktyk pokutnych. Argument ten, często używany w tekstach o analogicznej tematyce, został przywołany najprawdopodobniej za popularnym w XVIII wieku kompendium cytatów z dzieł świętych autorów, które opracował pochodzący z Weroni kleryk regularny Aloysio Novarini⁸. Sam Augustyn Rakiewicz powtarza wskazany topos jeszcze w *Garściach mirrowego snopka...* jako jeden z przykładów, chociaż (jak się wydaje) omyłkowo pisze o błogosławionym Wojciechu⁹. Podob-

⁸ Zob. A. NOVARINUS: *Electa sacra, in quibus qua ex latino, graeco, et hebraico fonte, qua ex hebraeorum, gentiliumque ritibus nonnulla divinarum litterarum loca aut novo explicatu donator, aut nova luce vestuntur, subque Agno Eucharistico ita de augustissimo, Deoque ipso divite Eucharistiae sacramento, eius institutione, excellentia, laudibus, suavitate mysteriis, figuris, ritibus aliisque rebus, que ipsum aut tangent, aut spectant satiate disseritur, ut ob argumenti coherentiam aliqua de sacerdotum digitate, notisque aliqua de sacrificiis, templis, altaribus, et ex prophana, et ex nostra schola mutuata publicae notitiae, utilitati publicae exponantur. His insertae variae formae Eucharisticae, ex multis orbis partibus ad nos transmissae, aeri incisae*. Lugduni 1638, s. 50–51. Za wskazanie tego źródła składam podziękowania dr Iwonie Słomak.

⁹ Wypowiedź Alberta Wielkiego na temat wielkich korzyści duchowych, jakie niesie z sobą medytacja o męce Chrystusa, cytowana jest także w nieco innych tłumaczeniach w modlitewniku franciszkańskim *Snopki gorzkiej mir[r]y, albo krótkie nabożeństwo do Najświętszych Pięciu Ran Chrystusowych, to jest Koronka seraficka z krwawionych męki Chrystusowej uwita kwiatków, którą o. ś. Franciszek żywy ś.ś. Pięciu Ran Chrystusowych uczestnik świeżego niepamiętnego świata podaje pamięci i nabożeństwu*. Warszawa 1705, k. A₂v; w pierwodruku *Gorzkich żali: Snopki mirry z Ogroda Getsemańskiego albo żalosne gorzkiej męki Syna Bożego co piątek, a mianowicie podczas pasyjy w niedziele postu wielkiego po południu, około godzin nieszpornych, rozpamiętywanie. Z przydatkiem krociuchnego nabożeństwa do Najświętszego Sa-*

ny charakter ma drugi powód, który winien przekonać do lektury modlitewnego zbioru Augustyna Rakiewicza:

jedna łza na pamiątkę Męki Pańskiej wylana z oczu, więcej zasługuje przed P[anem] Bogie[m], niżeliby kto pieszo do świętych miejsc przez tysiąc mil pielgrzymował¹⁰.

A. Rakiewicz: *Przedmowa do... Wojewodziny Podlaskiej*, SMG, [2]v

Ostatni argument zastosowany w dedykacyjnej wypowiedzi nawiązuje do Pieśni nad Pieśniami i pełni dwie funkcje. Wskazuje biblijne źródło użytej w tytule dzieła metafory „snopka mirry”, rozumianej przez autora zgodnie ze średniowieczną tradycją egzegetyczną jako figura Chrystusa cierpiącego na krzyżu. Równocześnie pisarz zachęca Katarzynę Branicką do sięgania po pasyjny zbiór (do „piastowania go”) na wzór oblubienicy, której zapach mirry stale przypomina o Pasji Zbawiciela:

Racze ten, Miłościwa Dobrodziejko, *Gorzkiej mirry snopkę* ode mnie ofiarowany, pańską swoją przyjąwszy ręką, nabożnie piastować, w pamięci mieć, w sercu swym chować tak, żebyś się poszczyciła z oblubienicą niebieską, mówiąc: [...] „Snopkiem mirry jest mi mój najmilszy P[an] Jezus umęczony, między pierśmi w sercu moim mieszkać będzie”.

A. Rakiewicz: *Przedmowa do... Wojewodziny Podlaskiej*, SMG, k. [2]v

W przedmowie do dwóch pozostałych zbiorów pasyjnych Augustyn Rakiewicz każdą z zachęt do zapoznania się z owym dziełem kieruje bezpośrednio do Konstancji Branickiej¹¹. Najpierw inspiruje ją, aby weszła do metaforycznych kościołów Cnoty i Honoru, zachęcona *Zapachem mirrowego snopka...*:

kramentu. Za staraniem i kosztem Ichmościów P. Braci i Sióstr Konfraterni Rocha ś. przy kościele farnym ś. Krzyża w Warszawie założonej zebrany i do druku podany Roku Pańskiego 1707, miesiąca lutego. Warszawa 1707, k. A₂v; w dewocyjnym dziele Hieronima FAŁĘCKIEGO: Wojsko serdecznych nowo rekrutowanych na większą chwałę Boską afektów pod komendą Jaśnie Oświeconego księcia de primis principibus, bo Michała, w którego imieniu Bóg całej ojczyzny honor, sławę i całość konserwuje, ile Serwacego Korybuta Wiśniowieckiego, wojewody wileńskiego, Wielkiego Ks. L. w. hetmana, ale jeszcze większego przed Bogiem, niebem i całym polskim światem, wysokich zasług, prerogatyw wodza, ciągnięciem za wyciągnionym na krzyżu Jezusem, trzema kolumnami: wiary, nadziei, miłości, idące..., powtórnie drukiem roku 1746 opisane. Poznań 1746, s. 110; a także w pasyjnym druku: Zegar Męki Pańskiej człowiekowi chrześcijańskiemu do wieczności szczęśliwej idącemu w drodze potrzebny. [B.m.] 1687, k. A₃r.

¹⁰ Podobny argument (z objawień św. Mechtyldy) o wadze łez wylanych podczas pasyjnej medytacji zawiera *Przedmowa do Czytelnika albo Konfraterni Rocha ś. w pierwodruku Gorzkich żali* (k. [A₂]v).

¹¹ A. RAKIEWICZ: *Przedmowa do Jaśnie Wielmożnej Jejmości Panny Wojewodzianki Podlaskiej*, ZMS, k. 2r–[4]r.

gdy się z gorliwością serca i z gorącością ducha rozkochasz, nie tylko się na cnoty zdobędziesz, ale też i wysokich honorów nabędziesz, a krom tego, co jest większa, wiecznie zbawiona będziesz.

A. Rakiewicz: *Przedmowa do... Wojewodzianki Podlaskiej*, ZMS, k. [3]v

Jak zapewnia autor, lektura dzieła przyniesie więc adresatce dedykacji, ale też każdej innej osobie, która sięgnie po teksty, wielkie korzyści duchowe. Wzbogaci o nowe zalety, pozwoli dostąpić wysokich zaszczytów, a nade wszystko – zapewni życie wieczne.

Przedstawiając kolejne pożytki, których dostarczają owe zbiory modlitewne, pisarz odwołuje się w przedmowie do Tomasza z Kempis. Kierując się jego wskazaniem, zachęca Konstancję Branicką, a zatem również innych ludzi do chwaleń Boga przez rozważanie Męki Pańskiej z kilku powodów: aby spłacić dług wdzięczności wobec Pana za wielkie dobrodziejstwa i codzienne łaski od Niego otrzymane; ze względu na potrzebę doświadczenia Bożego miłosierdzia i błagania Go o tę łaskę; żeby Najwyższy był przez człowieka umiłowany „za wszystko, we wszystkim, przed wszystkim i nade wszystkim” (*Przedmowa do... Wojewodzianki Podlaskiej*, ZMS, k. [3]v); aby z Nim było człowiekowi „dobrze bez końca”, a także ze względu na zasadę wzajemności:

chwal Pana Boga, a będziesz pochwalona, błogosław, a będziesz błogosławiona, uwielbiaj, a będziesz uwielbiona, proś o zbawienie, a będziesz zbawiona na duszy i na ciele.

A. Rakiewicz: *Przedmowa do... Wojewodzianki Podlaskiej*, ZMS, k. [4]r

Augustyn Rakiewicz nie ogranicza się w przedmowach dedykacyjnych i we wstępnych wypowiedziach formułowanych z myślą o szerszym gronie odbiorców wyłącznie do stosowania argumentów skłaniających do lektury już wydanych dzieł. Anonsuje również kolejne swoje publikacje:

a czekaj jeszcze abym do druku mógł wydać *Kazania o Przenajświętszych i Najśłodzych imionach Jezus i Maryja*, także *Kazania zachęcające do ratunku dusz w czyśćcu będących*; na co, aby mi tak wiele Pan Bóg raczył pozwolić czasu, do Niego za mną grzesznym westchnąć nie zapomni.

A. Rakiewicz: *Do łaskawego Czytelnika*, SMG, k. [4]v

Wydawnicze zapowiedzi w tej przedmowie stanowią odosobniony przypadek w pasyjnych drukach osiemnastowiecznych, chociaż tego rodzaju zabiegi stosowane były już w piśmiennictwie poprzednich stuleci. Ciekawostką jest natomiast fakt, że zbiory kazań anonsowane przez Augustyna Rakiewicza prawdopodobnie nie ukazały się drukiem. Nie notuje ich ani *Bibliografia polska* Karola

Estreicher, ani *Katalog druków suprasekularnych*¹², a zatem dzieł tłoczonych w oficynie, w której ukazały się trzy pasyjne zbiory dominikanina¹³. Co więcej, w roku 1709 w wileńskiej drukarni jezuickiej ukazało się wcześniejsze dzieło Rakiewicza, dedykowane Matce Bożej Orędownicze Różańcowej: *Latorośl piętnastu róż na pamiątkę piętnastu tajemnic różańcowych...*¹⁴. W przedmowie tam zamieszczonej¹⁵ autor również wprowadził zapowiedź wydawniczą:

Bądź zdrow, a mnie do Boga westchnij, abym mógł co prędzej wydać
Pisma piętnastu kazań o Najprzechwalebniejszych imionach Jezusa i Maryi,
a także o boleściach pod krzyżem stojącej Matki Bożej.

A. Rakiewicz: *Do łaskawego Czytelnika*, LPR, k. [4]v

Drugim ze wspomnianych dzieł jest zapewne pasyjny tryptyk, będący przedmiotem obecnych rozważań. Jednak uwaga dotycząca wymienionych w pierwszej kolejności *Pism piętnastu kazań o Najprzechwalebniejszych imionach Jezusa i Maryi* to, jak się okazuje, jeszcze wcześniejszy zwiastun dzieła zapowiadanego po raz drugi w *Snopku mirry gorzkiej...* z 1712 roku. A zatem można przypuszczać, że już w 1709 roku dzieła anonsovane w wileńskich kazaniach były na ukończeniu, o ile nie w całości przygotowane do druku. Tym bardziej, że Augustyn Rakiewicz wymienił je jako pierwsze.

Brak, niestety, odrębnego katalogu dawnych druków wileńskich, a katalog zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie, zawierający informacje o drukach cyryliczkich, nie notuje kazań anonsovanych przez Augustyna Rakiewicza¹⁶. Brak również wiadomości na ten temat w bibliograficznym zestawieniu polskich druków lwowskich na przestrzeni trzech wieków¹⁷, a także w opublikowanych katalogach druków nieznanymi Estreicherowi¹⁸.

¹² Zob. M. CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK: *Katalog druków suprasekularnych*. Warszawa 1996.

¹³ Ibidem, s. 24–26.

¹⁴ Zob. R. ŚWIĘTOCHOWSKI: *Szkolnictwo teologiczne dominikanów...*, s. 276.

¹⁵ A. RAKIEWICZ: *Do łaskawego Czytelnika*. W: IDEM: *Latorośl piętnastu róż na pamiątkę piętnastu tajemnic różańcowych piętnastą kazaniem o różańcu ś. świata pokazana*. Wilno 1709, k. [1]r–[4]v (dalej: LPR wraz z lokalizacją).

¹⁶ Katalog ten, a także nowy, wydany przed bazylianów w Warszawie, na potrzeby referatu sprawdziła prof. Zoja Jaroszewicz-Pieresławcew, za co składam jej serdeczne podziękowania.

¹⁷ *Bibliografia polskich druków lwowskich XVI–XVIII wieku*. Wstęp R. KOTUŁA. Lwów 1928.

¹⁸ J. BERGER-MAYEROWA: *Nie znane Estreicherowi „polonica” i „silesiaca” w starodrukach Biblioteki Śląskiej*. Seria 2. Katowice 1968; H. SADOWSKA-SKUROWA: *Nieznane Estreicherom polonica w zasobie starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*. Cz. 2. „Roczniki Biblioteczne” 1965, T. 9, s. 171–197; M. PIDŁYPCZAK: *Nieznane Estreicherom druki bazylian-skie...*, s. 305–368.

Pewien trop sygnalizuje sporządzone przez Marię Pidłypczak-Majerowicz zestawienie informacji o drukach z bazylikańskiej oficyny, mimo że nie przynosi wyjaśnień w sprawie sygnalizowanego problemu – a przeciwnie, skłania do stawiania nowych pytań w owej kwestii¹⁹. Autorka wskazuje, jak inni badacze, tylko trzy dzieła supraskie Augustyna Rakiewicza, a ponadto, powołując się na bibliograficzne kompendium Karola Estreichera, informuje, że zawierający kazania *Snopek mirry gorzkiej...* był wydany dwukrotnie w roku 1712. Powtórnie odnotowany jest przy Marcinie Niestojewskim, któremu przypisane są również *Rozmyślania o Męce Pańskiej* (poz. 333) z roku 1711 i *Modlitwy...* (do wszystkich części Męki Pańskiej) (poz. 721) z roku 1799. Karol Estreicher, który wspomina o zbiorach Niestojewskiego, odsyła jeszcze do Marcina Niemojewskiego²⁰. W dziejach oficyny supraskiej taki autor nie jest jednak odnotowany. Trudno też rozstrzygnąć, czy mamy tu do czynienia z pseudonimami Augustyna Rakiewicza, czy też (co bardziej prawdopodobne) z nazwiskami zupełnie innych osób.

Przedstawione uwagi na temat przedmów do dwóch edycji pasywnych zbiorów z początku XVIII wieku przybliżają stosowane przez autora sposoby zachęcania odbiorców do korzystania z tych religijnych druków. Dominikanin nie zostawiał czytelnika jedynie z efektem finalnym swoich prac, ale poczuwał się w obowiązku opowiedzieć o zmianach, jakie wprowadzał w dziełach (kolejność powstawania pasywnych zbiorów oraz modyfikacje treści *Snopka mirry gorzkiej...*), kierując się potrzebami wiernych, a przede wszystkim ich wygodą przy korzystaniu z tych publikacji. Ponadto w przedmowach dedykacyjnych przybliżył pochodzenie użytego w formułach tytułowych tryptyku wyrażenia „snopek mirry”, uzasadniając podjętą w pracach tematykę pasywną. Podana w dziełach argumentacja stanowi formę zachęty do rozważania Męki Pańskiej z użyciem napisanych przez Rakiewicza zbiorów modlitw, kazań i pobożnych przykładów. W zaleceniach pisarz odwołuje się do autorytetu teologów i mistyków, wskazując duchowe pożytki wynikające z podjęcia medytacji – z osiągnięciem życia wiecznego włącznie.

Dominikański autor, mając na względzie trud, jakiego wymagało napisanie nabożnych dzieł realizujących tak ważne cele, upominał się o docenienie tego wysiłku przez korzystanie z ostatecznych efektów pracy twórczej – o lekturę wszystkich części tryptyku. Zachęcał także odbiorców do zainteresowania się jego kolejnymi zbiorami kazań. Trudno jednak rozstrzygnąć, czy anonsovane dzieła zostały wydane, ponieważ brak o nich informacji w kompendiach bibliograficznych, katalogach naukowych bibliotek oraz w wykazach dzieł nieodnotowanych przez bibliografów. Zawarta w przedmowie zapowiedź mogła

¹⁹ M. PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ: *Wykaz druków bazylikańskich wydanych w latach 1628–1800*. W: EADEM: *Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu*. Warszawa –Wrocław 1986, s. 177–193.

²⁰ K. ESTREICHER: *Bibliografia polska*. Cz. 3. T. 12 (23). Wyd. S. ESTREICHER. Kraków 1910, s. 133.

świadczyć o kolejnych planach autora bądź zaawansowanych już pracach nad nowym zbiorem. Nie można jednak wykluczyć, że przerwała je śmierć Augustyna Rakiewicza w roku 1714. Możliwe też, że zapowiadane dzieło w całości bądź w części pozostaje dotąd w rękopisach²¹.

Bibliografia podmiotowa

- RAKIEWICZ A.: *Snopek mirry gorzkiej męki Jezusowej i Jego Matki Najświętszej Panny serdecznych boleści, w pięciu kazaniach, według pięciu tajemnic bolesnych różańcowych zebrany*. Supraśl 1712.
- RAKIEWICZ A.: *Przedmowa do Jaśnie Wielmożnej Jejmości Pani Wojewodziny Podlaskiej*
 - RAKIEWICZ A.: *Do łaskawego Czytelnika*
- RAKIEWICZ A.: *Zapach mirrowego snopka, to jest Modlitwy nabożne o Męce Pańskiej i o boleściach N. Panny według różańcowych bolesnych tajemnic pięciu; Garści mirrowego snopka, to jest przykłady pobożne, zachęcające do rozmyślenia Męki Pańskiej i boleści żałostnej Matki Najświętszej Panny Maryi zebrane i na dziesięć dni rozłożone*. Supraśl 1711.
- RAKIEWICZ A.: *Przedmowa do Jaśnie Wielmożnej Jejmości Panny Wojewodzianki Podlaskiej*
 - RAKIEWICZ A.: *Do łaskawego Czytelnika*

Bibliografia przedmiotowa

- BERGER-MAYEROWA J.: *Nie znane Estreicherowi „polonica” i „silesiaca” w starodrukach Biblioteki Śląskiej*. Seria 2. Katowice 1968.
- Bibliografia polskich druków lwowskich XVI–XVIII wieku. Wstęp R. KOTULA. Lwów 1928.
- CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK M.: *Katalog druków suparskich*. Warszawa 1996.
- CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK M.: *Oficyna suparska 1695–1803. Dzieje i publikacje unickiej drukarni ojców bazylianów*. Warszawa 1993.
- CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK M.: *Ponowne uruchomienie i rozkwit drukarni „w puszczy od wsiów i miasteczek oddalonej” (1708–1730)*. W: EADEM: *Dziedzictwo Unii Brzeskiej. Z dziejów oficyny wydawniczej OO. Bazylianów w Supraślu (1695–1803)*. Białystok 2007.
- ESTREICHER K.: *Bibliografia polska*. Cz. 2. T. 2 (9). Kraków 1888.
- ESTREICHER K.: *Bibliografia polska*. Cz. 3. T. 12 (23). Wyd. S. ESTREICHER. Kraków 1910.
- ESTREICHER K.: *Bibliografia polska*. Cz. 3. T. 15 (26). Wyd. S. ESTREICHER. Kraków 1915.
- FLAGA J.: *Formacja i kształcenie duchowieństwa zakonnego w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*. Lublin 1998.
- HOSZOWSKI K.: *Obraz życia i zasług opatów mogińskich*. Kraków 1867.
- PIDEYPCZAK M.: *Nieznane Estreicherom druki bazylikańskie w zbiorach Biblioteki Ossolineum*. „Roczniki Biblioteczne” 1979, T. 23, z. 2.
- PIDEYPCZAK-MAJEROWICZ M.: *Wykaz druków bazylikańskich wydanych w latach 1628–1800*. W: EADEM: *Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu*. Warszawa–Wrocław 1986.

²¹ O tekstach pozostających w rękopisach wspomina Robert ŚWIĘTOCHOWSKI, lecz nie wskazuje tytułów owych tekstów (*Szkolnictwo teologiczne dominikanów...*, s. 276).

- RAKIEWICZ A.: *Latorośl piętnastu róż na pamiątkę piętnastu tajemnic różańcowych piętnastą kazaniami o różańcu ś. świata pokazana*. Wilno 1709.
- SADOWSKA-SKUROWA H.: *Nieznane Estreicherom polonica w zasobie starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*. Cz. 2. „Roczniki Biblioteczne” 1965, T. 9.
- ŚWIĘTOCHOWSKI R.: *Szkolnictwo teologiczne dominikanów*. W: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. T. 2: *Od odrodzenia do oświecenia*. Cz. 2: *Teologia neoscholastyczna i jej rozwój w akademiach i szkołach zakonnych*. Red. M. RECHOWICZ. Lublin 1975.
- Wiadomości o dominikanach prowincji litewskiej*. Cz. 1. Zebrał WOJNYIAK [J.M. GIŻYCKI]. Poprzedził przedmową [J.] WORONIECKI. Kraków 1917.
- Zegar Męki Pańskiej człowiekowi chrześcijańskiemu do wieczności szczęśliwej idącemu w drodze potrzebny*. [B.m.] 1687.

Anna Malińska

Projecting the Reading Public and the Reading Process in a Passion Triptych by Augustyn Rakiewicz

Summary

The article presents the various manners in which the author's introductory remarks depicted potential members of the reading public in religious printed materials. Another subject of analysis herein is reasoning that constituted an enticement to reading of the said books. Another topic included into considerations are prefaces to three mutually complementary Passion publications by Augustyn Rakiewicz, which include the following volumes printed at the beginning of the 18th century in Supraśl: *Zapach mirrowego snopka...* coequal to *Garście mirrowego snopka...* (1711) and *Snopek mirry gorzkiej...* (1712). The author of the article concentrates on an analysis of metatext statements by Rakiewicz that refer to the introductory remarks accompanying the collections in question. What is also discussed are the statements by the writer giving reasons to buy and read the all three parts of the triptych. Moreover, the considerations included herein present fragments which reveal the primary concept of Rakiewicz and even justify the alternations of this concept conducted during the composing period. The entire study is completed with remarks concerning publisher's announcements included in the prefaces, and especially with the considerations relating to a book the publication of which had been advertised twice, even though it probably was never eventually printed.

Anna Malińska

Tenter de prévoir le cercle de récepteurs et le procédé de lecture dans le triptyque de la Passion d'Augustyn Rakiewicz

Résumé

L'objectif de l'article est de présenter les moyens qu'appliquaient les auteurs dans les introductions aux éditions religieuses pour définir le cercle des récepteurs potentiels de leurs textes. On a décrit aussi l'argumentation consistant à encourager les lecteurs à lire ces livres. On a soumis à la réflexion les préfaces à trois textes de la Passion d'Augustyn Rakiewicz qui se complètent mutuellement. Il s'agit des textes publiés au début du XVIIIe siècle à Supraśl: *Zapach mirrowego snopka...* (L'auteur d'un bouquet de myrrhe...), coédité avec *Garście mirrowego snopka...* (Les poignées d'un bouquet de myrrhe..., 1711) et *Snopek mirry gorzkiej...* (Un bouquet de myrrhe amère..., 1712). L'auteure s'est concentrée sur l'analyse des propos métatextuels de Rakiewicz qui se réfèrent aux propos introductifs accompagnant ces recueils. On a présenté les arguments du créateur incitant à l'achat et à la lecture de toutes les parties du triptyque. En plus, les réflexions prennent en considération les fragments qui dévoilent le projet original de l'auteur et justifient les changements de la conception de l'ouvrage opérés au cours de sa création. Les remarques sur les informations concernant les ouvrages à paraître situées dans les préfaces, et notamment les études sur l'un des ouvrages annoncés deux fois (bien que – probablement – il n'ait jamais été imprimé) complètent les réflexions engagées dans l'article.